

Uddannelse og Entrepreneurship

– et signalement af universiteternes nye rolle?

Af Per Blenker, Poul Dreisler, Helle Færgemann og John Kjeldsen

Resumé

Innovation og entrepreneurship står højt på den politiske dagsorden og universiteterne er tiltænkt en central rolle i denne proces, hvis mål er at skabe større vækst og øget velfærd i samfundet. Et af midlerne har været at motivere til større samarbejde om forskning og uddannelse i samspil mellem erhvervslivet, universiteterne og det politiske system. På hvert enkelt universitet må man forholde sig til, om man vil udvikle sig mod det såkaldte entreprenurielle universitet. I denne kontekst skal man udvikle det faglige og

pædagogiske grundlag for uddannelser, der fremmer de studerendes kompetencer, lyst og mod til at starte nye virksomheder eller medvirke til udvikling af eksisterende virksomheder. Det kræver nye læringsformer, hvor det faglige og det personlighedsudviklende tænkes sammen i selve læreprocessen. Problemet er imidlertid, at der savnes forståelsesrammer for, hvordan disse nye opgaver kan løses. Artiklen søger at opstille en sådan forståelsesramme.

Problemstilling og baggrund

Gennem de senere år har der generelt været stigende opmærksomhed på forskning i entrepreneurship og innovation som teori- og fagområde. Der har i særdeleshed været øget forskning inden for temaet "entrepreneurship-uddannelse" dvs. forskning i entrepreneurship koblet med forskning i formidling af denne viden. Højtuddannede entreprenører, der kan håndtere forandringer og se nye muligheder, synes at være en forudsætning for, at samfund og virksomheder klarer sig godt i den globale vidensøkonomi.

I Figur 1 er denne sammenhæng illustreret. Målet synes at være et universitet, som mere direkte bidrager til samfundsmæssig forandring og vækst. I mange lande inden for OECD og EU har man tillagt universiteterne en central og, for nogle universiteter,

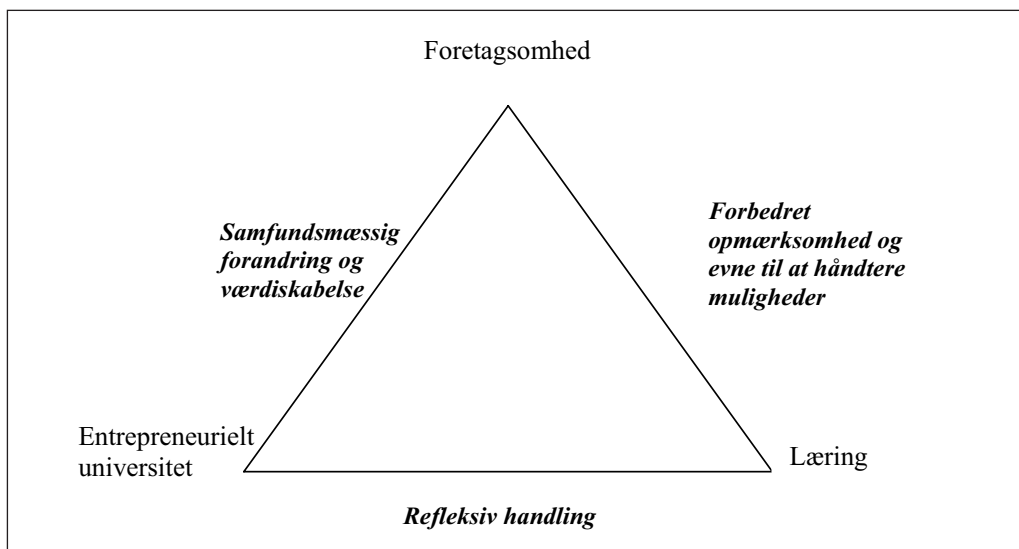
helt ny rolle, bl.a. en større grad af orientering mod det omgivende samfund.

Samtidig forventes det, at universitetsuddannelserne, ud over stærke faglige kompetencer, giver kandidaterne lyst og evner til at agere entreprenurielt, enten som ansatte intrapreneurer - eller som selvstændige entreprenører.

I denne vision for universiteterne ligger et nyt syn på læring, hvor det antages, at entreprenurielle kompetencer kan fremmes ved nye læringsformer, fx. ved at de studerende indgår i et refleksivt samspil med omgivelserne, og nye muligheder opstår som en del af læreprocesserne.

Der kan dog være langt fra vision til virkelighed. Vore studier af danske og udenlandske universitetsmiljøer og uddannelser viser, at denne udvikling er en kompleks

Fig. 1. Det nye syn på universitetet, læring og læringsmål.

proces, som har konsekvenser for universitetssystemet både indadtil i de faglige miljøer og udadtil i universiteternes strategier for samarbejde med det omgivende samfund. I artiklen vil vi belyse, analysere og perspektivere disse udfordringer.

Artiklens empiriske og teoretiske grundlag

Artiklen bygger på et forskningsprojekt¹ baseret på case- og litteraturstudier:

- Fire casestudier af universitetsmiljøer i udlandet med erfaring i udvikling af uddannelse i entrepreneurship. Denne fase af projektet har haft et problematiserende og idégenererende formål. De fire miljøer er: University of Twente, Holland. University of Central England, Birmingham, England. Universität Rostock, Tyskland. Stockholm School of Entrepreneurship Studies, Sverige.
- Et litteraturstudie inden for området "Entrepreneurship education". Her arbejdes såvel teoribaseret som empirisk på at frembringe viden om, hvorledes man kan fremme udvikling af "enterprising behaviour".

Der indledes med en kort introduktion til centrale diskussioner fra den internationale forskning i entrepreneurship-uddannelse.

Udviklingstrends i den internationale forskning i entrepreneurship-uddannelse

Forskning i entrepreneurship-uddannelse har fået en fremtrædende placering. Det kommer bl.a. til udtryk i et voksende antal internationale konferencer og tidsskrifter om emnet. Det seneste eksempel er, at det ansete Academy of Management Learning & Education i september 2004 udgiver et særnummer om netop Entrepreneurship Education (Lewicki, 2004).

Generelt er der kun beskeden enighed om, hvordan entrepreneurship kan eller bør defineres. Ej heller er der enighed om, hvilken form for forskning, der er behov for, alt efter om man ønsker at forstå baggrunden for entrepreneurial adfærd - eller man ønsker at udvikle teorier og modeller, der kan anvendes som redskaber for entrepreneurship i forbindelse med dennes gennemførelse af entrepreneurialle beslutninger og handlinger. Dette komplekse område synes

at kunne belyses ud fra mange forskellige forståelsesrammer.

Inden for forskningen i entrepreneurship-uddannelse har manglen på klarhed vedrørende begrebet entrepreneurship på tilsvarende vis resulteret i mange forskellige bud på, hvad der skal undervises i, og hvordan undervisningen og læreprocesserne skal forløbe. (Garavan & O'Kinneide, 1994; Gibb, 2002).

Artiklens teoretiske og praktiske problemstillinger

Figur 1 viser, at universiteternes fremtidige rolle består af flere sammenhængende problemstillinger. I det følgende har vi valgt at tematisere diskussionen under følgende tre:

- Det kontekstuelle samspil mellem universiteterne, erhvervslivet og det politiske system danner grundlag for innovation og vækst.
- Udvikling af entreprenurielle kompetencer kræver udvikling og fornyelse af det faglige indhold og teorigrundlag i undervisningen.
- Undervisning i eller for entrepreneurship og ikke kun om entrepreneurship kræver andre didaktiske og pædagogiske modeller end de, der traditionelt anvendes på universiteterne.

Det kontekstuelle samspil mellem universiteterne, erhvervslivet og det politiske system har været diskuteret under flere overskrifter. En af disse er triple helix tankegangen, (Etzkowitz, 2000; Matley & Mitra, 2002), hvor udvikling af dette samspil i form af dialog og partnerskabslignende relationer mellem universitetet og eksterne interessegrupper ses som et middel til at fremme den anvendelsesorienterede forskning og gennemføre praksisrelaterede læringsprocesser på universiteterne. Diskussionen herom har også fundet sted under overskriften det entreprenurielle universitet (Etzkowitz, 2003; Nelson, 2001), hvor fokus er på krav om ændringer i universiteternes mission, vision, succeskriterier, som også

fører til ændringer i incitamentsstrukturer, organisering, pædagogik og didaktik.

Det andet element er spørgsmålet om, hvorledes udviklingen af entreprenurielle kompetencer blandt de studerende kræver fornyelse af det faglige indhold og teorigrundlag. Nogle forfattere (Gibb, 2002; Spinosa et al, 1997) har argumenteret for at anlægge en bredere opfattelse af entrepreneur-begrebet end den traditionelle iværksætterforståelse. Vi vil i det følgende stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt den traditionelle erhvervsøkonomi og management-teori er en hensigtsmæssig forståelsesramme for entreprenurielle processer.

Endelig kan man argumentere for, at der bør være sammenhæng mellem undervisningens indhold og metode. Undervisning i at skabe enterprising behaviour og foretagssomhed kræver således andre didaktiske og pædagogiske modeller.

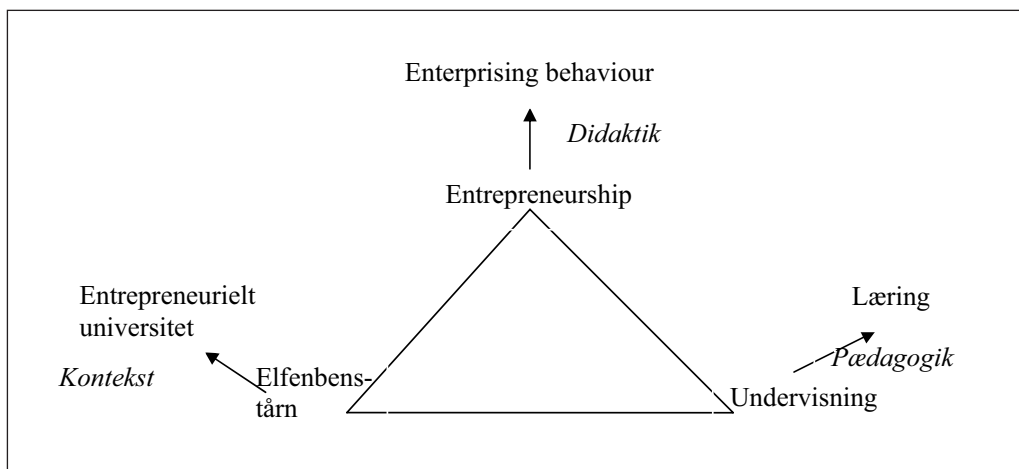
Nævnte begrebmæssige sammenhænge er angivet i Figur 2.

I det følgende behandles de tre problemstillinger. Ideen er, at de bør ses i sammenhæng, hvis universiteterne skal leve op til den "nye" rolle. Vi søger på baggrund af vore teoretiske og empiriske studier at belyse de tre problemstillinger og perspektivere sammenhængen. Spørgsmålet om det kontekstuelle samspil behandles under overskriften "fra elfenbenstårn til entreprenurielt universitet", spørgsmålet om fagligt indhold behandles under overskriften "fra entrepreneurship til enterprising behaviour" og spørgsmålet om pædagogik og didaktik behandles under overskriften "fra undervisning til læring". Vi tillægger de tre emneområder lige stor vægt, men har i denne artikel valgt at lægge størst vægt på emnet "fra entrepreneurship til enterprising behaviour".

Fra elfenbenstårn til det entreprenurielle universitet

Indledningsvis kan man med Laukkanen (2000) fastslå, at implementeringen af en entreprenuriel uddannelsesmodel ikke er let. Ofte kræves meget store forandringer i

Fig. 2. Sammenhænge i udviklingen af entreprenurielle uddannelser.

forhold til den måde, hvorpå universiteter traditionelt opfatter deres rolle. Det stiller krav om, at universitetet kan og vil udvise entreprenuriel adfærd.

Når vejen ikke er let, skyldes det bl.a., at universiteternes udvikling fra "elfenbenstårn" hen mod forskellige varianter af "det entreprenurielle universitet" kan gå ad flere forskellige ruter.

Elfenbenstårnet betegner den elitære klassiske institution, lukket for omverdenen, hvor forskning og uddannelse baserer sig på et eget defineret mål for vidensproduktion og -spredning med primær adresse til studerende og kolleger. Dette billede kan holdes op mod det entreprenurielle universitet, som er et innovativt universitet, der som en væsentlig del af sin virksomhed indgår i et snævert samarbejde med sin omverden.

Triple helix bruges i den forbindelse som en metafor fra genteknologien til at beskrive fænomenet. Tre spiraler (triple helix) symboliserer relationerne mellem universitet – erhverv – politiske sfærer og udtrykker, at de tre sfærer oplever en stigende grad af indlejretthed, hvor rekursive mønstre af forbindelser opstår i forbindelse med innovation og erhvervspolitiske beslutningsprocesser (Etzkowitz, 2000).

Det entreprenurielle universitet baseret på triple helix tankegangen er således en forskningsinstitution:

- som indgår alliancer med andre institutioner for at heterogene kompetencer kan mødes
- hvor læringsformer bevidst udvikles under hensyn til formål og målgruppe
- hvor praktisk viden kobles med teoretisk refleksion og faglig udvikling
- hvor personlig udvikling og evne til selvorganisering og egen læring styrkes.

Vore casestudier af fire europæiske universitetsmiljøer viser, at det er vanskeligt at forene disse nye krav med universitetets traditionelle normer og strukturer. Kun et af vore cases (Twente) viser, at universitetet med udgangspunkt i en topledelsesbeslutning har udviklet sin organisation, sin struktur, processer og kultur i retning af opfyldelse af kriterierne for det entreprenurielle universitet. De tre andre cases viser, at omfattende undervisningsforløb i entrepreneurship medfører, at universiteterne må finde alternative organiseringsformer for at rumme denne type aktiviteter.

Når udviklingen fra elfenbenstårnet til det entreprenurielle universitet er vanskelig, skyldes det bl.a., at den forudsætter

betydeligt større ændringsprocesser end blot det at etablere kurser i entrepreneurship. Rollen stiller bl.a. krav til den måde, hvorpå viden organiseres, produceres, formidles og udnyttes.

Fra entrepreneurship til enterprising behaviour

To teoretiske hovedretninger – management og entrepreneurship, hver med sine specielle tilgange - synes at være udgangspunktet, når man ser på, hvordan entrepreneurship-undervisning bedrives internationalt.

Eftersom en stor del af undervisningen i entrepreneurship er en del af økonomisk-administrative uddannelser og foregår på handelshøjskoler eller erhvervsøkonomiske institutter på universiteterne, er det ikke overraskende, at en stor del af indholdet i uddannelser i entrepreneurship henter en væsentlig del af deres teorigrundlag fra traditionel management-tænkning. Man ser på entreprenører og entreprenurielle beslutningsprocesser ud fra de samme paradigmer og med de samme grundbegreber, som man ser på eksisterende virksomheder.

Det kan dog undre, at selvom forskningen i entrepreneurship efterhånden har et århundrede bag sig og har vundet betragtelig fodfæste i forskningsverdenen i løbet af de sidste 40 år, så har denne forskning endnu ikke sat sig så kraftige spor i den måde, hvorpå der undervises i entrepreneurship, som management-tilgangen har.

I det følgende skal vi derfor se nærmere på grundindholdet i de to traditioner, management og entrepreneurship, og på hvordan de hver især er søgt omsat – eller ikke søgt omsat - i entrepreneurship-undervisning. Vi ser først på, hvordan det dominerende management-ideal mere præcist er blevet omsat til entrepreneurship-undervisning. I første omgang prøver vi loyalt at acceptere management-idealets omsætning til entrepreneur-fænomenet, men vil også stille spørgsmål ved, hvorvidt en sådan overførsel overhovedet er hensigtsmæssig.

Managementteori og entrepreneurshipuddannelse

Når den traditionelle management-tænkning skal give normative rammer for adfærd, udtrykkes dette ofte i rationelle beslutningsmodeller.

Et bærende fælles element i det meste management-tænkning er en forening af en rationel planlægningsproces, som blandt andet omfatter beskrivelse og analyse af virksomheden og dens omgivelser. En udbredt fremstillingsform er, at den rationelle planlægningsproces udtrykkes i en fase-model, som anviser, hvorledes en rationel beslutningstager bør gennemløbe en række faser for at foretage en optimal beslutning. Forskellige former for fase-modeller illustrerer, hvordan beslutningstagere via gennemløbet af en række faser gradvist indkredser problemstillingen, indsamler information, der kan belyse problemet, analyserer den indsamlede information og træffer et valg for derefter at evaluere sine valg.

Når dette overføres til entrepreneurship-undervisning, bliver konsekvensen at entreprenøren - på samme måde som en eksisterende virksomhed - skal analysere sin omverden for muligheder og trusler, sammenholde disse med sine styrker og svagheder og på baggrund heraf fremkomme med en forretningsplan, der udnytter styrker og tager højde for svagheder.

En anden arv fra management-tænkningen er ideen om funktionsspecialisering. Størstedelen af traditionel management-undervisning er bygget op efter en funktionsspecialisering i virksomhederne. På langt de fleste handelshøjskoler findes således et felt af management-discipliner som regnskabsvæsen, finansiering, organisation og markedsføring, der dyrkes som partielle discipliner i særlige institutstrukturer. På de entreprenurielt orienterede universiteter arbejder man på at ombygge institutstrukturer og arbejde tværdisciplinært - men samtidigt viser det sig, at en stor del af det grundlæggende tankesæt fra de traditionelle managementdiscipliner og

teorigrundlaget herfra stadig indgår som fundamentet i undervisningen i entrepreneurship.

Spørgsmålet er imidlertid, om denne overførsel af såvel planlægnings- som funktionspecialiseringstanken til entrepreneurship-undervisning er hensigtsmæssig. Entrepreneursituationen er jo karakteriseret ved, at virksomheden netop er i undfangelse og ikke eksisterer endnu. Der er således ikke tale om en virksomhed, der skal ledes, men snarere om muligheder, der skal identificeres og følges – og der er i særdeleshed ikke tale om nogen funktionspecialisering. Det samme gør sig gældende i de tilfælde, hvor der er tale om fornyelse og innovation i en eksisterende virksomhed (intrapreneurship). Udvikling af nye forretningsmæssige muligheder vil ofte skulle sprænge de eksisterende rammer og medføre nye måder at se og gøre ting på.

Den klassiske managementteori fokuserer på forvaltning af det eksisterende, og optimering inden for de eksisterende organisatoriske rammer kan derfor være en barriere for innovation og udvikling. Denne erkendelse har medført en voksende forskningsmæssig interesse for udvikling af den virksomhedsorienterede del af innovations- og ledelsesteorien. Dette kommer til udtryk i form af en voksende mængde litteratur om forandringsledelse, intrapreneurship og forretningsudvikling (Storey, 2002; Hayes, 2002; Bridge, O'Neill & Cromie, 1998).

Som beskrevet ovenfor er det muligt at gennemføre en konsistent undervisning i entrepreneurship med udgangspunkt i management-teori – og det er, som anført, da også den dominerende tilgang. At det er muligt, og at det er den dominerende tankegang, er imidlertid ikke ensbetydende med, at der her er tale om den mest hensigtsmæssige tilgang. Normative implikationer taget fra ét fagområde, nemlig managementdisciplinen, er søgt overført på et andet område, entrepreneur-fænomenet, tilsyneladende uden grundige overvejelser om, hvorvidt den nu passer hertil. Og meget tyder på, at den ikke passer særlig

godt. At managementdisciplinen ikke er det bedste udgangspunkt for udviklingen af entrepreneurship-uddannelse ville ikke være noget større problem, hvis den ikke var så dominerende, at den spærrede for udviklingen af andre tilgange. Dette synes imidlertid at være tilfældet. Løsningen er således ikke, at man blot omdøber de eksisterende fag til entrepreneurship-marketing eller entrepreneurship-finansiering, eller at man udarbejder en forretningsplan efter de traditionelle metoder.

Entrepreneurship-teori og uddannelse i entrepreneurship

Det må dog erkendes, at de fleste uddannelsesprogrammer også rummer kurser, der hviler på entrepreneurteori. Centralt står kurser i entrepreneurteoriens historie, f.eks. gennemgås klassikere som Schumpeter, Kirzner, McClelland eller nyere teorier om entrepreneurship og forandringsledelse (Landstrøm, 1999 og Kjeldsen, 2002).

Grundindholdet i disse kurser er typisk centreret om tre elementer: Schumpeter og Østrigerskolen, McClelland og Personal Traits tankegangen samt introduktion til nyere entrepreneurship-teori som fx den seneste tids fokus på begreber som "opportunity recognition" og "alertness".

Den første del af kurserne ser således med Schumpeter (1934) og østrigerne (Kirzner, 1973) på entrepreneuren som den centrale aktør i det økonomiske system, idet det er entrepreneuren, der er bærer af den samfundsmæssige innovation. Hos østrigerne har entrepreneuren en særlig opmærksomhed (alertness) på det økonomiske systems virkemåde, der sætter ham i stand til at se muligheder i det økonomiske system før andre.

I personal traits tankegangen, der har et mere psykologisk og sociologisk udspring, følges disse formodede særlige karakteristika ved entrepreneuren nærmere (fx Weber, 1995; McClelland, 1961). De personlige karakteristika, der kan forklare en entrepreneurs særlige evner og adfærd, benævnes ofte "need of achievement" og "internal

beliefs of control". Denne tilgang kan også genfindes i fagbeskrivelser, fx fag med titler som "forms and typologies of entrepreneurship".

Disse teoridannelser kan inddrages i selve undervisningen, således at de studerende får et indblik i dem, men de kan også inddrages, når man planlægger de didaktiske og pædagogiske modeller for uddannelsen og undervisningen i entrepreneurship.

Den senere entrepreneurteori fokuserer på forholdet mellem entreprenøren og situationer der rummer muligheder, for at afdække, hvordan entreprenører ser eller skaber muligheder. Ofte relateres mulighedsidentifikationen til situationer med informationsasymmetri, hvor entreprenøren på grund af sin særlige informations-sensitivitet netop kan se muligheder, selv om han ikke aktivt leder efter dem (Eckhardt & Shane, 2003).

Der findes således en række veludviklede teorirammer om entrepreneurship. Disse bruges da også til undervisning om entrepreneurship; typisk under en fagtitel som "Theories of entrepreneurship" eller for de nyere teories vedkommende i fag med titler som "Contemporary issues in entrepreneurship". Det er imidlertid tankevækkende, at disse primært benyttes til fag, der handler om entrepreneurship, mens de mere managementinspirerede fag, som er beskrevet ovenfor, er dominerende, når det drejer sig om undervisning i entrepreneurship.

På trods af at der findes et righoldigt og varieret sæt af teoridannelser om entrepreneurship, har vi ikke kunnet finde mange eksempler på, at det er lykkedes at omsætte disse til konsistente procesorienterede undervisningsforløb med et praksisorienteret sigte. Der synes at være behov for at gentænke entrepreneurteorien fra blot at være teori, der handler om entrepreneurship til også at bidrage med handlingsorienterede tankerammer til støtte i uddannelsesforløb i eller for entrepreneurship.

Entrepreneurshipuddannelse – enterprising behaviour

Forud for spørgsmålet om, hvilke teoridannelser man ønsker at trække på, går imidlertid de didaktiske spørgsmål om, hvad målet med undervisningen er, og hvilke målgrupper undervisningen retter sig mod.

Det meste af den uddannelsesaktivitet, som vi har studeret, kan i fht. mål og målgrupper betegnes som entrepreneurshipuddannelse, der retter sig mod at stimulere entrepreneurship i form af opstart af en ny virksomhed eller stimulere intrapreneurship i form af udvikling af kompetencer til mere mulighedssøgende adfærd i eksisterende virksomheder.

Mens entrepreneurship almindeligvis omhandler det forretningsmæssige i at starte egen virksomhed, tales i den engelsksprogede litteratur om et bredere begreb som "enterprising behaviour". På dansk kunne man tolke det som en foretagsomheds- og igangsætterforståelse, hvoraf den traditionelle iværksætterforståelse udgør en delmængde.

Foretagsomhedsbegrebet fokuserer på udvikling af generelle entreprenurielle motiver, attituder, kompetencer og færdigheder.

Målgruppe og formål med uddannelse i foretagsomhed eller enterprising behaviour må således opfattes som bredere end entrepreneurshipuddannelse. Mange andre end den klassiske entrepreneur kommer til at udfolde sig under vilkår, hvor kompleksitet og usikkerhed nødvendiggør "foretagsomhedsfantasi". Enterprising behaviour kan således vise sig i mange forskellige kontekster i organisationer og arbejdsroller – og ikke kun i forbindelse med opstart af virksomheder. I og med at organisationer kan designes, så de enten begrænser, forhindrer eller fremmer enterprising behaviour, er det fx vigtigt som medarbejder at lære, hvordan man skaber strukturer, netværk og alliancer, som er hensigtsmæssige i forbindelse med realisering af enterprising behaviour. Udfordringen består her i at skabe uddannelsesforløb, der udvikler mennesker til at kunne håndtere, skabe og måske

endda holde af usikkerhed og kompleksitet (Gibb, 2002). Det må imidlertid antages, at implementering af et sådant bredere syn kræver anvendelse af et andet teori- og metodegrundlag i uddannelserne end de nu kendte.

Fra undervisning til læring: Læringsprocesser, didaktik og pædagogik

I den traditionelle pædagogik og didaktik, knyttet til uddannelse og undervisning på universiteterne, tager læringsprocesserne ofte udgangspunkt i generelle abstraktioner, teorier og principper. Studentens opgave er at bruge disse abstraktioner i konkrete situationer. Man kan imidlertid stille spørgsmål ved, om ikke den "optimale" entreprenurielle læreproces vender omvendt. Her begynder læringsprocessen med studenternes spørgsmål om aktuelle situationer og problemer (Johnson & Johnson, 2002).

Ved studier af uddannelses- og undervisningsprogrammer i entrepreneurship fremgår det, at man kæmper med ovennævnte problemstilling, når man skal beskrive, implementere samt efterfølgende evaluere, hvilke formål undervisningen og læreprocesserne bør have, og hvilke læringsmål undervisningen bør sigte imod. I mange tilfælde er der slet ikke formuleret eksplícite mål (Laukkanen, 2000).

Selvom der på de danske universiteter bliver anvendt mange forskellige pædagogiske metoder, fylder traditionelle forelæsnings- og holdundervisning uden megen dialog og refleksion stadig en stor del. Der synes at være en overvægt af teaching frem for learning.

Teaching refererer her til undervisning og uddannelse, hvor de studerende bliver opfattet som passive modtagere af viden. Her er de tilhørende pædagogiske teorier koncentreret om at vejlede underviseren i, hvordan denne strukturerer stoffet og for midler det, så de studerende finder stoffet spændende og let forståeligt. Når den studerende har forstået stoffet, kan man øve sig ved opgaveløsning.

Hvis de studerende skal sættes i stand til at udvise entreprenuriel adfærd, er det ikke nok med forelæsnings om entrepreneurshipteoriens historie og praktiske øvelser i at udarbejde forretningsplaner.

Der er behov for fokus på læringsprocessen, herunder den personlighedsudviklende del. Denne erkendelse er ikke ny i uddannelsessystemet, om end den ikke hidtil har været båret af et ønske om at gøre de studerende mere entreprenurielle. Læring som begreb relaterer sig til pædagogiske teorier og metoder, hvor den studerende, som den lærende, opmuntres til at blive en aktiv og ligeværdig partner i læreprocessen.

Teorier inden for "learning"-paradigmet taler bl.a. om en slags mesterlære i forpligtende grupper (Lave & Wenger, 1991). Netop motivationen til at indgå i og bidrage til et "fællesskab" ses som en vigtig kompetence, hvis målet er at medvirke til udvikling af videnbaserede produkter eller virksomheder. Her er evnen og lusten til at indgå i grupper og til at medvirke ved videnproduktion gennem videndeling i gruppen noget helt centralt.

Der ligger her store udfordringer for universiteterne i at tænke nye didaktiske og pædagogiske mål ind i undervisningen, når målet er at fremme enterprising behaviour og entrepreneurship.

Konklusion og perspektivering

Forskning i "Entrepreneurship Education" er under hastig udvikling, fordi man i stigende grad opfatter universiteterne som en vigtig kilde til innovation og vækst i samfundet. Som det er fremgået, er der ingen enkle løsninger. Vi skal derfor afslutte med at formulere en række krav og udfordringer til universitetssystemet, som udspringer af ovenstående diskussion:

- På hvert enkelt universitet tvinges ledelsen til at foretage en strategisk beslutning om, i hvilken grad man ønsker at udvikle sig i retning af et entreprenurielt universitet. Denne beslutning skal tages som følge af et stigende globalt og nationalt politisk pres, hvor forsknings- og

uddannelsesinstitutionerne bør nytænke deres rolle.

- Udfyldelse af rollen som et entrepreneurielt universitet kræver et åbent, kreativt og fleksibelt samspil med forskellige interessenter. Et succesfuldt samspil vil både afkræve og give adgang til nye ressourcer og kompetencer.
- Uddannelse *for* og ikke kun *om* entrepreneurship bør i sig selv være procesorienteret og gå på tværs af faglig specialisering og kræver andre samarbejds- og organisationsformer, nye incitamentsstrukturer, nye lærerroller og andre læringsprocesser end dem, som traditionelt anvendes på et universitet.
- I universitetsuddannelserne bør man desuden indtænke personlighedsudviklende elementer til fremme af foretagsomhedsfantasi, -trang og -lyst. Undervisning *for* og ikke kun *om* entrepreneurship er en pædagogisk proces, som bygger på en praksis/akademisk didaktik, som stiller særlige krav til uddannelsesmiljøets organisering. Universiteterne vil møde voksende behov fra samfundet og

erhvervslivet og et politisk pres for udvikling af nye uddannelser på tværs af de klassiske vidensområder, eksempelvis inden for naturvidenskab, højteknologi, men også humaniora, understøttet af entrepreneurship tankegangen.

- Der synes også at være et stort behov for videreudvikling af en handlingsorienteret entrepreneureteori og -metode, hvis universitetsundervisningen skal medvirke til at udvikle et potentiale af vidensbaserede entreprenører.

Udviklingen mod det entrepreneurielle universitet og større fokus på læring med henblik på foretagsomhed og entrepreneurship er under hastig udvikling. Denne udvikling er også i gang i Danmark. En række meget forskelligartede initiativer er taget via lovgivning, i uddannelser, i virksomheder og organisationer. De muligheder og udfordringer, universiteterne er stillet overfor i den forbindelse, stiller krav om, at de tre elementer, der er behandlet i denne artikel, tænkes sammen i en helhed, for at kravene kan opfyldes.

Summary

Innovation and entrepreneurship are high on the political agenda, and universities are intended to play a key role in this process whose aim is to create growth and increased welfare in society. One of the means has been to provide an incentive for greater cooperation on research and education in the interaction of business, universities and the political system. Each individual university has to consider if it is desirable to develop into a so-called entrepreneurial university. In this context the professional and pedagogical basis should be

developed for an entrepreneurship program to promote student competencies, desire and courage to start new enterprises or contribute to the development of those that already exists. This demands new forms of learning where professional and personality-developing elements are consolidated in the very learning process. The problem is, however, that no conceptual framework exists to solve these tasks. The article seeks to provide such conceptual framework.

Noter

¹ Projektet er gennemført med støtte fra Erhvervs- og Byggestyrelsen. En del af forskningsprojektet er afrapporteret i Blenker, Dreisler, Kjeldsen & Færgeman, 2004a&b. Derudover kan

kommande udgivelser fra projektet findes på adressen:
www.asb.dk/groups/resme/forskning/projekter/pile.htm

Litteratur

Blenker, P., P. Dreisler, J. Kjeldsen & H. Færgeman (2004a): En undersøgelse af uddannelse i entrepreneurship – Et studie af fire udenlandske universitetsmiljøer, Working Paper 2004-10

Department of Organization and Management, Aarhus School of Business, 2004.

Blenker, P., P. Dreisler, J. Kjeldsen & H. Færgeman (2004b): Entrepreneurship education and university context, Paper presented at IntEnt2004 Internationalising Entrepreneurship, Education and Training, Napoli, Italy 2004.

Bridge, S., K O'Neill & S. Cromie : Understanding Enterprise, Entrepreneurship & Small Business. Macmillan Business, London 1998.

Eckhardt J.T. & S. A. Shane : Opportunities and Entrepreneurship, Journal of Management, 29, pp. 333-349, 2003.

Etzkowitz, H. : The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university-industry-government relations, Research Policy 29, pp. 109-123, 2000.

Etzkowitz, H. : Research groups as 'quasi-firms': the invention of the entrepreneurial university, Research Policy 32, pp. 109-121, 2003.

Garavan, T. N. & O'Cinneide, B.: Entrepreneurship Education and Training Programmes: A Review and Evaluation – Part 1. Journal of European Industrial Training, 18, pp. 3-12, 1994.

Gibb, A.: In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning: creative deconstruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. International Journal of Management Reviews, 4, pp. 233-269, 2002.

Hayes, J. : The Theory and Practice of Change Management. Palgrave, New York 2002.

Illeris, K. : "Erfaringspædagogik og projektarbejde" i Bisgaard, Niels Jørgen, Pædagogiske teorier, 3rd edition, Værløse 1998.

Jack, S. L. & A. R. Anderson : Entrepreneurship education within the enterprise culture. International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research, 5, pp. 110-125, 1999.

Jonsson, C. & T. Jonsson : Entrepreneurial Learning – An Informed Way of Learning – The Case of Enterprising and Business Development. Paper presented at the 12th Nordic Conference on Small Business Research. Kuopio, Finland 2002.

Kjeldsen, J. : Forskning i entrepreneurship - introduktion af centrale problemområder, begreber og teorier. Forskergruppen RESME, Working Paper 02-2. Handelshøjskolen i Århus 2002.

Kirzner, I.M.: Competition and Entrepreneurship, University of Chicago Press, Chicago 1973.

Landström, H. : Entreprenörskapets rötter, Studentlitteratur, Lund 1999.

Laukkanen, M. : Exploring alternative approaches in high-level entrepreneurship education: creating micro-mechanism for endogenous regional growth. Entrepreneurship and Regional Development, 12, pp. 25-47, 2000.

Lave, J., Wenger, E.: Situated Learning, legitimate peripheral participation, Cambridge University Press, Cambridge 1991.

Lewicki, R. J. : From the editor. Welcome to the first special issue of AMLE. Academy of Management Learning & Education, Sep2004, Vol. 3, Issue 3, 2004.

Matley, H., Mitra, J.: Entrepreneurship and Learning: The double act in triple helix, International Journal of Entrepreneurship and Innovation, 3, pp. 7-16, 2002.

McClelland, D.C. : The Achieving Society, Van Nostrand, Princeton, N.J., 1961.

Nelson, Lita : The Entrepreneurial University, in Teich et al., AAAS Science and Technology Policy Yearbook 2001, The American Association for the Advancement of Science, Washington 2001.

Schumpeter, J.A. : The Theory of Economic Development, Harvard University Press, Cambridge MA, 1934.

Spinosa, C. F. Flores & H.L. Dreyfus : Disclosing New Worlds: Entrepreneurship, Democratic Action and the Cultivation of Solidarity, The MIT Press 1997.

Storey, D.J.: Understanding the Small Business Sector, Thomson Learning, UK 2002.

Weber, Max (1995): Den Protestantiske Etik og Kapitalismens Ånd, Nansensgade Antikvariat, København.